

inbo

Marternieuws

van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

marternieuws@inbo.be • www.inbo.be

Marternieuws 2 – April 2011

Inhoud:

- [De belevenissen van Eufrasia](#)
- [Dassen in Vlaanderen](#)
- [Herkomst afgeleverde wasbeer bekend](#)
- [Nieuwe wasbeer gevonden in Provincie Antwerpen](#)
- [Ook verkeersslachtoffers rode eekhoorn gezocht](#)

De belevenissen van Eufrasia

In de vorige editie van Marternieuws kon je al wat vernemen over het terreingebruik van onze gezenderde boommarter Eufrasia in de nazomer en de herfst. Naarmate de herfst overging in de winter begon Eufrasia ook haar terreingebruik aan te passen. In de nazomer en de herfst was ze zeer actief en stelden we maar zelden vast dat ze ergens aan het rusten was. Indien dit toch het geval was, bleek dit steeds een 'open' rustplaats te zijn. Aanvankelijk dachten we nog een aantal dagrustplaatsen in de vorm van boomholten te vinden. Telkens weer bleek echter dat ze zich gewoon ergens onder de bramen, in struwelen of hakhout (al dan niet in de kruinen), of zelfs in het riet bevond!

Eind november kregen we een eerste winterprik met strenge vorst en sneeuw. In deze weersomstandigheden troffen we Eufrasia voor het eerst aan in gesloten dagrustplaatsen, meer bepaald in grote houtstapels. Deze houtstapels zijn van zeer recente makelij. In oktober vonden ingrijpende beheerwerken plaats in het leefgebied van Eufrasia. Stammen en zware hakhoutspillen van Amerikaanse eik die enkele jaren geleden gerooid werden en ter plaatse gelaten waren (een mikado van boomstammen...), geraakten overwoekerd met zaailingen van Amerikaanse vogelkers en bramen waardoor het geheel een ondoordringbaar kluwen was geworden. Om de Amerikaanse vogelkers te kunnen bestrijden, moesten al deze zware spillen opgeruimd worden. Met machines werden ze op grote hopen bijeengebracht. Het zijn net deze hopen (tot 3 m hoog, 3-5 m breed en tot 12 m lang) die Eufrasia dankbaar gebruikt om een veilig en warm winteronderkomen te vinden. Bij sneeuw zat ze steevast in de houtstapels, soms dagen aan een stuk. In het bewuste perceel zijn vele houtstapels te vinden, maar toch gaf ze duidelijk de voorkeur aan bepaalde, niet toevallig de grootste met de massiefste stammen en stronken erin. Hoe groter de hoop hoe beter gebufferd tegen de koude. Hoe meer grote stammen en stronken, hoe meer holtes beschikbaar zijn. Gezien de omvang van de houtstapels is het niet ondenkbaar dat ze prooien kon vangen in haar schuilplaats: ook voor muizen zijn dit geliefkoosde schuilplaatsen.

Na de eerste vorstperiode, die een kleine 2 weken aanhield, begon het voor het eerst goed te dooien op 10 december met temperaturen die schommelden rond 6-7 graden. Net op deze eerste dooidag was Eufrasia opnieuw als vanouds aan het rondlopen. Na de

korte dooiperiode van half december brak de tweede winterprik aan. Opnieuw kroop Eufrasie weg in haar knusse houtstapels...

Januari en februari waren veel zachter, en we vonden haar dan ook meer op andere plaatsen. Hoewel haar leefgebied bijna volledig uit loofbos bestaat, staan verspreid over het gebied kleine groepjes fijnspar en Corsicaanse den. Deze winter hebben we enkele keren kunnen vaststellen dat ze haar dagrustplaats in de kruinen van deze naaldbomen had. Droge vorst leek haar niet te deren. Op zonnige maar koude dagen was ze zelfs bijzonder actief. De Vette-meers, het gebied aan de andere kant van de Moervaart, werd opnieuw regelmatig aangedaan. Ook in de winter vormt zwemmen geen enkel probleem.

Eén van de schuilplaatsen van Eufrasie tijdens sneeuwperiodes

Dassen in Vlaanderen

Vlaanderen heeft twee gekende dassenpopulaties in Haspengouw en de Voerstreek. Het voorbije decennium heeft de Dassenwerkgroep van De Limburgse Natuurkoepel (Likona) elk jaar tussen de 40 en de 50 (54) verkeersslachtoffers ingezameld voor het INBO. Daarnaast worden verspreid over heel Vlaanderen dode dassen ingezameld door de vrijwilligers van het marternetwerk. Sinds de oprichting van het marternetwerk werden een 30-tal dassen ingezameld verspreid over de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Oost- en West-Vlaanderen. Daarnaast zijn ook nog enkele exemplaren afkomstig van Noord en Midden-Limburg (ten noorden van het Albertkanaal). In dit artikel zullen we ons beperken tot het bespreken van de dassenvondsten buiten Limburg.

Uit autopsie blijkt dat het merendeel van deze dassen het profiel 'verre disperser' heeft. Bij dassen betekent dit dat het vooral eenjarige wijfjes en ook wel oude, uitgerangeerde mannetjes zijn. Maar de laatste jaren vinden we ook regelmatig dassen met sterke aanwijzingen voor lokale vestiging (op zijn minst tijdelijk) en zelfs voortplanting! We kunnen onmogelijk alle vondsten van de laatste dertien jaar bespreken in deze nieuwsbrief, daarom zullen we ons beperken tot de laatste twee jaar. Onder deze recente vondsten bevinden zich heel wat interessante gevallen. Dit blijkt enerzijds uit de autopsieresultaten en anderzijds uit het patroon dat na verloop van tijd ontstaat door de veelheid aan waarnemingen.

Hieronder geven we voor elke das die de laatste twee jaar op onze tafel belandde een korte samenvatting van de opmerkelijkste bevindingen van de autopsie. Met uitzondering van de das van 23 september 2010 (zie vorige nieuwsbrief) zijn het allemaal verkeersslachtoffers.

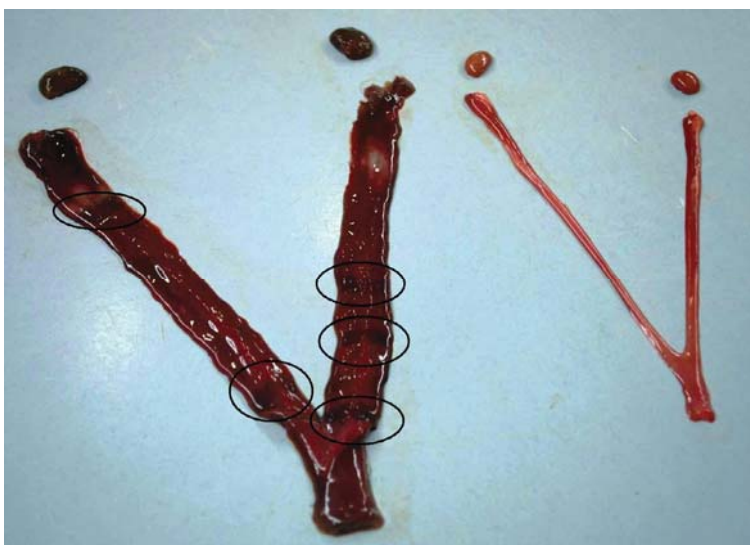
- 16 maart 2009: In Overijse (Vlaams-Brabant) werd een 'leeggereden' dassenvel ingezameld. Het vel was nog intact. Het betrof een jong wijfje dat nog geen jongen had gehad (te beoordelen aan de tepels). De vacht vertoonde geen sporen van recente bijtewonden. Een jong wijfje met intacte vacht wijst in de richting van een verre disperser of zwerver.
- 28 maart 2009: In Buggenhout (Oost-Vlaanderen) werd een volledig intacte das ingezameld. Het bleek een eenjarig wijfje met perfecte vacht. De maaginhoud bestond nagenoeg volledig uit granen, behoudens wat mee opgegeten plantenresten. Gezien het tijdstip op het jaar had het dier waarschijnlijk graanopslag- of voederplaatsen bezocht. Ook deze vondst beschouwen we als een verre disperser.
- 14 augustus 2009: Vlakbij de Franse grens in Adinkerke (West-Vlaanderen), in een strook tussen de zeeduinen en de fossiele duinen, werd een das ingezameld. Het bleek een meerjarig vrouwtje met sterke tandslijtage en goed genezen bijtewonden op de stuit (meerdere maanden of zelfs jaren oud). In de baarmoeder bevonden zich 5 duidelijke placenta-littekens, wat betekent dat het dier in het voorafgaande voorjaar jongen had gehad. Een vrouwtjesdas die in augustus van het jaar waarin ze jongen heeft gehad, wordt overreden, kan onmogelijk van ver komen. M.a.w., dit dier moest ergens in de onmiddellijke omgeving jongen gehad hebben, maar er werd geen burcht in de Vlaamse duinen gevonden. Dit alles is zeer opmerkelijk want ook voor Frankrijk is deze locatie, voor zover geweten, 'dasvrij'. De dichtstbijzijnde gekende burcht bevindt zich veel verder landinwaarts, in vogelvlucht op zo'n 30 km van de Belgische grens. Wel worden af en toe in de Franse grensstreek sporen gevonden, maar ook deze locaties zijn veel verder landinwaarts dan de kuststrook waar de das werd ingezameld. Wellicht vallen hier nog ontdekkingen te doen? Ook het feit dat deze wijfjesdas goede vetreserves en een volle maag had (hoofdzakelijk bestaand uit melkrijpe maïs en wat restanten van een jonge hoenderachtige vogel), levert extra aanwijzing voor een gevestigd dier. De vorige das die in West-Vlaanderen werd

ingezameld was al geleden van 1995, toen in Oostkamp. Daarvoor was er nog een vondst van een verkeersslachtoffer in Ieper in 1989.

Das uit Adinkerke, 14 augustus 2009, Bob Vandendriessche

- 24 september 2009: In Zandhoven (Antwerpen) werd een éénjarig vrouwtje ingezameld. Bijzonder aan dit exemplaar was dat ze zeer recente bijtonden had, te recent om van heel ver te komen. De dichtstbijzijnde populatie bevindt zich op enkele tientallen kilometers in Nederlands Brabant, het is weinig waarschijnlijk dat een das op een paar dagen tijd die afstand aflegt. Op 04 september 2008 was er ook al een verkeersslachtoffer in diezelfde omgeving (geraakte helaas niet ingezameld) en in 2001 werd de eerste das aldaar ingezameld. De onderlinge afstand tussen deze 3 vondsten bedraagt maximum 1,9 km.

Baarmoeders van de eerstejaarsdas uit Zandhoven (rechts) en het meerjarig vrouwtje uit Adinkerke dat recent jongen heeft gehad (links). De placenta-littekens zijn te zien als donkere banden (omkringd).

- 06 april 2010: In Oostmalle (Antwerpen) werd een dier ingezameld dat aanvankelijk de wereld is ingegaan als wasbeerhond. Dit door het verspreid geraken van één foto waarop slechts een deel van het dier te zien was. Eens te meer het bewijs dat voorzichtigheid geboden is bij onduidelijke foto's. Het was wel degelijk een das en uiteindelijk belandde het dier op de autopsietafel. Het bleek een mannetje van 2 jaar oud - een categorie die zelden als verre disperser wordt waargenomen. Wat meer is, het dier had zware en heel recente bijtewonden op hals en stuit. Ook hier geldt dat, net zoals in Zandhoven een paar maand eerder, de tijd tussen sociale interacties en dood zeer kort moet geweest zijn, te kort om van ver te komen. Recent hebben wij vernomen dat op 23 november 2010 een tweede verkeersslachtoffer in dezelfde streek werd gevonden, namelijk in Westmalle. Helaas geraakte dit gegeven te laat bekend voor inzameling.
- 11 mei 2010: Een goeie maand na de vorige vondst in de Kempen werd in Turnhout (Antwerpen) een drie- tot vierjarig mannetje ingezameld. Het dier had een puntgave vacht, voor een mannetje van die leeftijd betekent dit dat het niet in contact stond met soortgenoten. Vermoedelijk heeft dit dier dan ook langer dan een jaar als eenzaam geleefd. Op basis van de zeer goede conditie (gewicht en vetreserves) is het onwaarschijnlijk het een langdurige zwerver was. Het gaat m.a.w. om een solitair mannetje dat wellicht ergens in de regio gevestigd was.

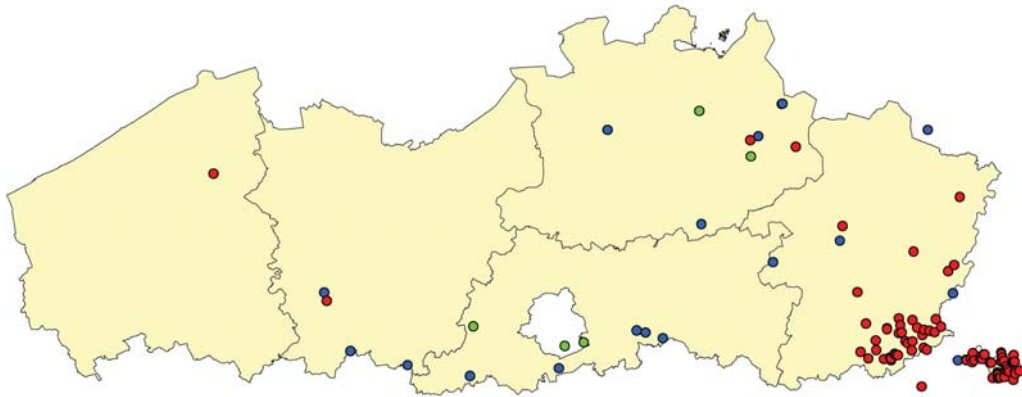

Das uit Turnhout, 11 mei 2010, (foto Francis Smits)

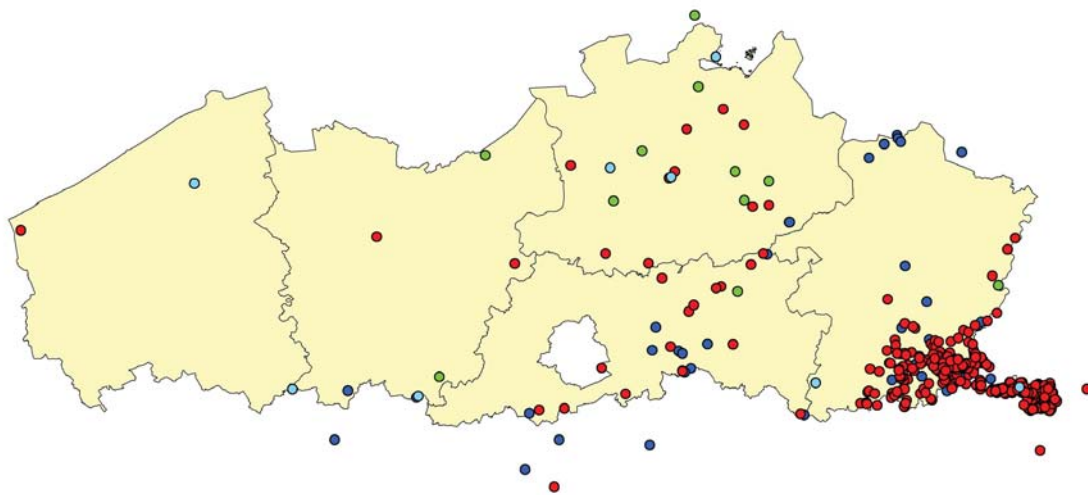
- 28 september 2010: Zoals vermeld in de vorige nieuwsbrief werd in Aarschot (Vlaams-Brabant) een das ingezameld langs de kant van de weg. Het dier, een eenjarig vrouwtje, bleek geschoten en was letterlijk bloedend vers.

Naast de recent ingezamelde dassen zijn er nog een vrij grote reeks meldingen: waarnemingen van verkeersslachtoffers die niet ingezameld geraakten of zichtwaarnemingen van levende dieren, sporen.... Dergelijke meldingen zijn niet altijd eenvoudig te beoordelen. Een das mag dan al een aantal onmiskenbare kenmerken bezitten, de waarnemingsomstandigheden zijn niet altijd optimaal. Een dode das waargenomen aan 120 km per uur langs de autostrade zou wel eens een wasbeer of wasbeerhond kunnen zijn. Ook met zichtwaarnemingen dien je voorzichtig om te springen. Elke melding proberen we dan ook te plaatsen onder aantal betrouwbaarheidscategorieën: zeker, waarschijnlijk, mogelijk, onbepaald, onwaarschijnlijk en fout. In de praktijk worden enkel de categorieën zeker (100%), waarschijnlijk (95%) en mogelijk (90%) gebruikt voor interpretatie. Indien zinvol komen we zelf ter plaatse een kijkje nemen om ons van de situatie te vergewissen (bijvoorbeeld

bij de vondst van een burcht waarbij dassenaanwezigheid vermoed wordt). Figuren 1 en 2 geven een mooi overzicht van de recente verspreiding van de das in Vlaanderen. De twee bolwerken Haspengouw en Voeren springen onmiddellijk in het oog, daarnaast zien we dat zowat overal in Vlaanderen zwervers kunnen opduiken maar dat vooral in de Antwerpse Kempen en het Brabantse Hageland regelmatig dassen aanwezig zijn.

Figuur 1: Dassenverspreiding over de periode 1990-2000: ingezamelde dassen (rood), zekere waarnemingen (donkerblauw), waarschijnlijke waarnemingen (lichtblauw) en mogelijke waarnemingen (groen).

Figuur 2: Dassenverspreiding over de periode 2000-2011: ingezamelde dassen (rood), zekere waarnemingen (donkerblauw), waarschijnlijke waarnemingen (lichtblauw) en mogelijke waarnemingen (groen).

De opmerkelijke vondsten van 2009 en 2010 doen zeer sterk vermoeden dat op enkele plaatsen in de Antwerpse Kempen dassen zich voortplanten (we denken hierbij in de eerste plaats aan de vierhoek Malle-Turnhout-Geel-Zandhoven). Het is daarom merkwaardig dat we nog altijd geen bevestiging hebben van een permanent bezette dassenburcht. Nieuwe dassenburchten zijn zeker niet altijd even eenvoudig te onderscheiden van vossenburchten en omgekeerd. Daarom deze oproep aan terreinbeheerders om bij vermoeden van dassenaanwezigheid ons te contacteren. Bij

concrete aanwijzingen komen we dan zo snel mogelijk ter plaatse. Het spreekt voor zich dat het niet de bedoeling is dat iedereen in het wilde weg bossen en natuurterreinen gaat doorkruisen op zoek naar dassen! Dassenburchten zijn namelijk net in de vestigingsfase zeer gevoelig voor burchtverstoring. Dit in tegenstelling tot burchten die reeds door vele generaties dassen worden bewoond: die burchten worden zelden definitief opgegeven.

Het spreekt vanzelf dat wij bij de vondst van een dassenburcht de locatie niet kenbaar zullen maken. Sommige natuurliefhebbers zijn zo voorzichtig dat ze elke waarneming en elk gegeven over dassen zo veel mogelijk willen stilhouden. Wij delen uiteraard hun bezorgdheid en het is dan ook telkens een weloverwogen beslissing om iets naar buiten te brengen via deze nieuwsbrief. We zijn van mening dat alles stilhouden niet de methode is waar de dassen het meeste baat bij hebben. Het algemeen bekend zijn van de aanwezigheid van dassen in een bepaalde streek kan de drempel verhogen voor iemand met slechte bedoelingen om tot daden over te gaan. Als het niet bekend is zou men kunnen denken 'wat niet weet, niet deert'.

De streek rond Leuven, de omgeving van Averbode en de streek rond Halle zijn de andere regio's waar we het meeste verwachtingen rond hebben. In deze regio's werden de afgelopen jaren meerdere waarnemingen gedaan, zowel verkeersslachtoffers als 100% betrouwbare zichtwaarnemingen. Hier missen we echter duidelijke aanwijzingen voor vestiging aan de hand van autopsieresultaten. De meeste ingezamelde dassen uit deze regio's hadden het profiel van verre disperser.

Met dit uitgebreid artikel hebben we geprobeerd de dasseninzameling in Vlaanderen te kaderen, we zien dit dan ook als een inleiding op de toekomstige berichtgeving over dassen in deze nieuwsbrief, waarbij we voor elke bijzondere vondst telkens een korte omschrijving zullen geven van de autopsieresultaten.

Herkomst afgeleverde wasbeer bekend

De oproep in de vorige nieuwsbrief in verband met de wasbeer die naar een stockeerpunt in Nieuwrode was gebracht kreeg onmiddellijk respons. De wasbeer werd als verkeersslachtoffer ingezameld op 3 augustus 2010 in de provincie Luxemburg. Geen 'Vlaamse' wasbeer dus. Het was een mannetje van 5,234 kg en gezien het zeer scherpe gebit slechts 1 jaar oud. In de maag zaten resten van vissen, libellenlarven, regenwormen en een kikker: duidelijk een dier dat goed gewend was om in het wild zelf voor zijn kostje te zorgen. Het is inderdaad bekend dat de wasbeer in de Ardense regio's definitief in wilde populaties gevestigd is.

Tijdens de autopsie hebben we van de gelegenheid gebruik gemaakt om een aantal foto's van het dier samen met een das te maken. Dit om te illustreren dat een 'groot grijs en ruig beest' dat je langs de kant van de weg ziet liggen terwijl je voorbij zoeft met je auto niet noodzakelijk een das (of wasbeer) is...

Wasbeer versus das

Nieuwe wasbeer gevonden in Provincie Antwerpen

Op 26 januari 2011 vond Kris Boets een dode wasbeer langs de Diestse baan in Veerle (dicht bij de grens met Limburg en Vlaams-Brabant). Helaas was het kadaver al behoorlijk toegetakeld bij inzameling, waardoor een groot deel van de ingewanden verdwenen waren. De maag konden we bijvoorbeeld niet meer terugvinden. Het baculum (penisbot) en de testikels waren wel nog aanwezig. Een mannetje dus. De tanden van dit dier waren, in tegenstelling tot het exemplaar van de Ardennen, vrij sterk afgesleten. Het was dan ook met zekerheid een meerjarig dier. De exacte leeftijd kunnen we eventueel later nog laten bepalen door een gespecialiseerd labo. Hoe ouder de wasbeer, hoe groter de kans dat het geen wild dier was (wilde carnivoren leven meestal niet lang). Of het een recent ontsnapt, een wild, dan wel een 'verwilderd' exemplaar betreft, zullen we helaas nooit met zekerheid kunnen zeggen, daarvoor hebben we te weinig gegevens van dit dier.

Een dergelijk geval illustreert dat de informatie die je uit één concreet beest haalt soms beperkt is. Zeker als het een mannetje is. Van elk ingezameld dier worden echter een reeks kenmerken gemeten zodat elk afzonderlijk dier hoe dan ook bijdraagt tot het geheel waardoor de interpretatiemogelijkheden verruimen. Stalen kunnen achteraf nog gebruikt worden voor DNA-analyses, toxicologisch of parasitologisch onderzoek.

Ook verkeersslachtoffers rode eekhoorn gezocht

Op vraag van prof. Mieke Verbeken van de universiteit Gent (vakgroep Biologie) willen we graag het Marternetwerk opnieuw inschakelen om, tot nader bericht, voortaan ook **rode eekhoorns** in te zamelen. Ook in 2003 hadden we al zo'n samenwerking. De bedoeling is om de maag- of darminhoud van eekhoorns te kunnen onderzoeken op aanwezigheid van sporen van truffels. Truffels zijn ondergronds groeiende paddenstoelen, die gedurende het hele jaar als voedsel door de eekhoorns worden opgespoord. Op die manier kan een beeld verkregen worden van de verspreiding van de verschillende soorten, die doorgaans volledig aan het menselijk oog onttrokken zijn. Over de resultaten van de vorige inzamelperiode is een artikel verschenen in het [Ankona-jaarboek 2004-2005](#).

Net als voor de marterachtigen en andere roofdieren, kunnen de dode eekhoorns naar de netwerkvriezers worden overgebracht, met opgave van plaats en datum van de vondst. Met dank !

Auteurs: Jan Gouwy, Koen Van Den Berge, Filip Berlengee en Dirk Vansevenant
Contact: marternieuws@inbo.be

© Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, 2011
Verantwoordelijke uitgever: Jurgen Tack, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel
